

Norsk Presseforbund
Rådhusgata 17
0158 Oslo

Oslo, 21. september 2020

Besøksadresse:
Christian Krohgs gate 16
0186 Oslo

Postadresse:
Postboks 1182 Sentrum
N-0107 Oslo

Telefon: 22 00 10 00

Bankgiro: 7014 05 34372

Foretaksnummer: 960 356 071

Nettside: www.dn.no

Høringsuttalelse til rapporten fra Kildeutvalget, 2019

DN har med stor interesse fulgt debatten om Bar Vulkan-saken og de forslag til endringer i Vær Varsom-plakaten Kildeutvalget har kommet med. Diskusjonen er interessant – men etter DNs syn er det foreslått flere endringer i Vær Varsom-plakaten som er unødvendige. Reglene i Vær Varsom-plakaten bør være nokså overordnede og prinsipielle, men likevel så tydelige at de gir et klart etisk rammeverk for journalistikken. Skal plakaten endres, må det være sannsynlig at det fører til bedre etikk i journalistikken. Vi har følgende kommentarer til utvalgets forslag:

VVP 3.1

Dagens VVP 3.1:

Kilden for informasjon skal som hovedregel identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med kildevernet eller hensynet til tredjeperson.

Forslag til ny VVP 3.1 (endring understreket)

Kilden for informasjon skal som hovedregel identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med kildevernet eller hensynet til tredjeperson. Personkarakteristikk og udokumenterbare påstander bør ikke fremsettes anonymt.

I Vær Varsom-plakaten er kravet til kildebredde og kritisk valg av kilder regulert i VVP 3.2. Etter DNs syn er det nye tilleggset i VVP 3.1 om udokumenterbare påstander, nærmest uhåndterlig.

Det er av stor samfunnsmessig betydning at pressen benytter anonyme kilder. På en rekke sensitive områder i samfunnet er det nærmest umulig å få åpne kilder. Eksempler er saker om forsvar, etterretning, overgrep eller misligheter internt i bedrifter. Watergate er et av de mest kjente historiske eksemplene. Skal urett, misbruk, overgrep og kriminalitet avsløres, er anonyme kilders fortellinger av stor betydning. At disse historiene sjekkes og kvalitetssikres med andre kilder før publisering er også av avgjørende betydning. Dette er allerede regulert i VVP 3.2 og gjennom VVP 4.14.

DN kan ikke se at det svært generelle tilleggset «udokumenterbare påstander bør ikke fremsettes anonymt» er hensiktsmessig. Etter DNs syn er denne formuleringen for utydelig til å være praktisk i PFU. Er en udokumenterbar påstand en påstand hvor det ikke finnes dokumenter eller åpne kilder, eller er en udokumenterbar påstand noe som ikke kan etterprøves uansett?

Kan en avis fortelle at en politiker forlot møtet midt i en forhandling dersom journalisten har to uavhengige anonyme kilder? De fleste redaktører vil mene det. Det er en etterprøvbar hendelse.

Kan man beskylte en navngitt person for kriminelle handlinger med en anonym kilde og uten annen dokumentasjon? Nei. Det følger av VVP 3.1 og 3.2 og det normale kravet til dokumentasjon ved injurier i journalistikken. Det vil være en kort diskusjon i alle normale redaksjoner.

På den andre siden kan det i spesielle situasjoner være legitimt å slippe til vurderinger og karakteristikker av en bedrift eller en organisasjon. Det bør etter DN's syn være større rom for ytringsfrihet og eventuell maktkritikk her, enn ved anonyme beskrivelser av en person.

Forslaget til endring av 3.1 ved «udokumenterbare» påstander skiller ikke mellom bagateller, normal rapportering, alvorlig kriminalitet eller påstander som er klart injurierende. Det skilles heller ikke mellom etterprøvbare hendelser og vurderinger eller følelser.

Det kan ikke være slik at hverdagslig rapportering som er belagt med to eller tre muntlige, uavhengige kilder blir dømt i PFU fordi kilden er anonym. Det kan heller ikke være et absolutt krav om åpne kilder, dokumenter eller video-dokumentasjon i alle typer rapportering.

Etter DN's syn må det tilligge redaktøren å avgjøre om temaet gjør at anonyme, uavhengige kilder er tilstrekkelig. En normal vurdering i redaksjonen er etterprøvbarhet, hvem de anonyme kildene er, deres troverdighet, uavhengighet mellom kilder og hvorfor de ønsker å bevare anonymitet. Dette sees normalt i forhold til tema, alvorlighetsgrad og injurier.

Tillegget blir etter DN's syn uhensiktsmessig og kan ha utilsiktede konsekvenser. Etter DN's syn har PFU allerede tilstrekkelig verktøy i VVP 3.1 og 3.2 der kravet til kildekritikk, kildebredde og aktsomhet ved bruk av anonyme kilder er regulert.

Det er dårlig presse-etikk å slippe til baksnakking og karakteristikker av en person anonymt. Det tilfredsstiller normalt ikke kravene til kildekritikk i 3.1 og 3.2 samlet. En presisering av at slike karakteristikker som hovedregel ikke bør publiseres kan bidra til at færre personer opplever krenkende omtale de ikke har mulighet til å verge seg mot. DN er likevel i tvil om det er hensiktsmessig å regulere dette gjennom et tillegg i paragraf 3.1 i Vær Varsom-plakaten.

VVP 3.1 bør beholdes som den er.

VVP 3.3.

Dagens VVP 3.3:

Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers overfor kilder og kontakter. Avtale om eventuell sitatsjekk bør inngås i forkant av intervjuet, og det bør gjøres klart hva avtalen omfatter og hvilke tidsfrister som gjelder. Redaksjonen selv avgjør hva som endelig publiseres.

Forslag til nytt punkt 3.3:

Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers overfor kilder og kontakter. Dette gjelder også opptak av samtaler. Hvis det inngås avtale om sitatsjekk, bør det gjøres klart hva avtalen omfatter og hvilke tidsfrister

som gjelder. I kontroversielle saker bør urutinerte kilder gjøres oppmerksomme på muligheten for sitatsjekk. Redaksjonen selv avgjør hva som endelig publiseres.

Kildeutvalget foreslår at journalister fra nå av må avklare eller melde fra om at samtaler de selv deltar i kan tas opp. Dette er et uklokt forslag. DN ønsker tvert imot at flest mulig samtaler tas opp slik at journalisten selv har mulighet til å sjekke sitater presist og gjengi det som virkelig ble sagt. Opptak av samtaler er allerede en normal teknologi for journalister i ulike møter med kilder. Det eksisterer allerede ny teknologi som gjør at samtaler kan transkriberes til print. Å foreslå at opptak er noe man må klarere, blir dermed som å kreve at journalisten skal sjekke om hun for lov til å notere. En del profesjonelle kilder er tydelige på at de ikke ønsker opptakt fordi de da har større redigeringsadgang i sitatsjekken. Et uttrykt mål i Kildeutvalgets rapport er bedre sitater. Da er opptak et av journalistens viktigste arbeidsredskaper.

Opptak er også nødvendig for å sikre dokumentasjonen i mange skarpe situasjoner. Dette vil ofte være situasjoner der et høflig «får jeg lov....» vil være vanskelig. For DN er det ikke aktuelt å overlate kontrollen over hvilke samtaler som tas opp til kildene. Det er normal høflighet å si fra at en samtale tas opp, men det kan ikke bli slik at Vær Varsom-plakaten uten unntak krever en slik tillatelse. Vi risikerer for eksempel at en journalist dømmes i PFU for å ha sikret en samtale med en kriminell. For DN er det ikke aktuelt å innføre en slik praksis.

Utvalget har foreslått følgende tillegg i VVP 3.3: «I kontroversielle saker bør urutinerte kilder gjøre oppmerksomme på muligheten for sitatsjekk». Det er vel og bra at en urutinert kilde gjøres oppmerksom på at hun får anledning til å sjekke at det sagte er det som blir sitert. Men ville det hjulpet om Sofie fikk sitatsjekk der hun fikk beskjed om at kun faktafeil kunne rettes? I en krevende situasjon er det åpenbart mye mer en retten til sitatsjekk som må klargjøres, noe Bar Vulkan-saken er et godt eksempel på.

I Bar Vulkan -saken ble VG dømt for brudd på VVP-paragrafene 3.2, 3.3, 3.7, 3.9 og 4.13. Vær Varsom-plakaten slik den er utformet i dag, er med andre ord allerede klar nok til å ta for seg en utfordrende situasjon som den VG stod oppi.

Etter DNs syn er rapporten svak på dette punktet.

DN mener Vær Varsom-plakatens punkt 3.3 allerede er tydelig: «Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i en intervju-situasjon.» Det vil nødvendigvis være særlig viktig med urutinerte kilder. Profesjonelle kilder er gjerne godt kjent med sine rettigheter i henhold til VVP.

DN kan ikke se at en endring av VVP 3.3 er nødvendig.

VVP 3.6

Dagens VVP 3.6

Av hensyn til kildene og pressens uavhengighet skal upublisert materiale som hovedregel ikke utleveres til utenforstående.

Forslag til nytt punkt 3.6 (endringen understreket):

Av hensyn til kildene og pressens uavhengighet har ingen utenforstående rett til å få utlevert upublisert materiale.

Vær Varsom-plakaten er et selvpålagt etisk regelverk for god journalistisk praksis. Det nye forslaget til VVP 3.6 formulerer hva slags rettigheter andre personer eller organisasjoner har eller ikke har. Vi synes dette er en uheldig konstruksjon.

VVP 3.6 skal bidra til å verne den enkelte kilde, men også pressens uavhengighet. Slikt materiale nyter allerede i dag sterkt vern mot beslag fra politi eller andre krav om innsyn. Den enkelte redaktør kan likevel utlevere upublisert materiale dersom dette ikke berører kildevernet, pressens uavhengighet eller ellers har en saklig grunn (jfr. Nils Øy – Medierett for journalister – 2013).

I tillegg til at forslaget i sin form regulerer publikums rettigheter, fremstår det som absolutt og unntaksfritt. Dette er uheldig og kan ha utilsiktede konsekvenser der redaktører fratas muligheter til selv å bestemme om noe unntaksvis bør utleveres.

DNs konklusjon er at forslaget innebærer en endring til noe dårligere enn dagens VVP.

VVP 3.7

Dagens 3.7: 3.7. Pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser. Direkte sitater skal gjengis presist.

Forslag til ny VVP 3.7

Pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser i indirekte sitater. Direkte sitater skal gjengis presist.

Intervjuet og sitatet er helt grunnleggende for presisjon og troverdighet i journalistikken. Kildeutvalgets gjennomgang av norsk praksis er derfor tankevekkende.

DN er enig i utvalgets forsøk på beskrivelse av god sitatpraksis:

- Det som framstår som et muntlig sitat i en tekst, må være sagt.
- Alt som utstyres som sitat i en tittel, må kunne gjenfinnes som sitat i teksten.
- Alt som siteres, må være kildens ord, ikke bekreftelser på spørsmål fra journalisten.
- Et sitat kan ryddes for språklige og grammatiske feil, men likevel regnes som presist. Det viktige er at det siterte er sagt.

DN vil også legge til:

Sitater som hentes fra trykte medier som bøker, rapporter og analyser må være helt nøyaktige. DN har valgt å legge slike sitater i anførselstegn. I motsetning til utvalget mener vi det er en grunnleggende forskjell mellom et sagt og skrevet sitat det er greit å vise frem. Det er for eksempel ikke greit å redigere et sitat fra trykte medier for å bedre grammatikk eller språk.

Etter DNs syn bør tekstbaserte medier operere med kun to kategorier sitater for tale: Indirekte tale eller presist sitat.

Når journalisten selv drar sammen og formulerer med egne ord hva et intervjuobjekt har ment, er det feil å legge det bak sitatstrek. Dette er en praksis som bør avvikes. Kritikerne av en litt strengere sitatpraksis mener den kan føre til økt bruk av skriftlige svar i journalistikken. DN mener slurvete og uriktige sitater for lengst har ført til det samme.

Omdahl-utvalgets utredning om sitatpraksis er svært interessant. Det er komplisert både for kilder og mediene selv at journalister har så ulike praksis. Det blir uklart hvilke sitater som er virkelige og egentlig er sagt. Det er derfor viktig å rydde opp i hva som egentlig kan regnes som et adekvat sitat.

I dagens punkt 3.7 i VVP er det allerede klart at «direkte sitater skal gjengis presist». Som utvalget mener DN det er problematisk at dette ofte ikke etterleves. Vi kan likevel ikke se at utvalgets forslag til endring i VVP vil endre på det.

DN mener at dagens VVP 3.7 bør beholdes som den den er.

VVP 3.8

Dagens 3.8:

Endring av avgitte uttalelser bør begrenses til korrigering av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale.

Forslag til ny 3.8 (endring understreket)

Kildens rett til sitatsjekk er personlig, og begrenset til korrigering av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale. Som hovedregel tilbys ikke sitatsjekk når svar er avgitt skriftlig.

Intensjonen bak forslaget om å gi intervjuobjektet et personlig ansvar for sitatsjekk, er god. Forslagets slik det er formulert det kan likevel få noen utilsiktede konsekvenser.

Den første setningen gir tilsynelatende kildene en uforbeholden rett til sitatsjekk i alle situasjoner. Det er en stor og inngripende endring i presse-etikken. Det er mange situasjoner i journalistikken der en reporter bør ha rett til å videreformidle tale/intervjuer uten forutgående sitatsjekk.

Forslaget kan derfor ramme den raske nyhetsrapporteringen, men også skape urealistisk forventninger etter konfrontasjonsintervjuer i skarpe situasjoner. Når bedriftsledere og topp-politikere intervjues vil forslaget om personlig sitatsjekk ofte være urealistisk.

Etter DNs syn er formuleringen «ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering» tilstrekkelig beskyttelse mot informasjonsrådgivere som ønsker å pynte på avgitte svar.

Vi har ikke noe imot den siste presiseringen om skriftlige sitater i nye VVP 3.8, men etter DNs syn er den unødvendig.

VVP 3.8 kan beholdes som den er i dag.

VVP 3.9

Dagens VVP 3.9. Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre.

Utvalgets forslag til nytt punkt 3.9 (endringene er understreket):

Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor urutinerte kilder og personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Vær aktpågivende ved bruk av sosiale medier som kildegrunnlag. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre

DNs forslag til ny VVP 3.9 (endringen understreket):

Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor personer som har vært utsatt for vold eller overgrep og personer som ikke kan ventes å være klare over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre.

Utgangspunktet for kilderapporten er Bar Vulkan-saken og VGs håndtering av den. I diskusjonen om journalistikkens kvalitet i metoo—dekningen, er det rettstomme rom for påståtte overgrep jevnlig blitt diskutert i Norge. Siden den norske metoo-diskusjonen har handlet mye om Giske og hans tidvis anonyme varslere, har den presse-etiske diskusjonen ofte kretset om når det er riktig å slippe til påstander om krenkelser og/eller overgrep. Dette er krevende spørsmål og bør bli diskutert. Et annet rettstomt rom kan oppstå når det faktisk er begått et overgrep. Et voldtektsoffer vil for eksempel ikke være i tvil om hva som har skjedd. Finnes det ikke dokumentasjon vil det likevel være vanskelig å få overgriperen dømt eller en historie om overgrepet publisert. Både offer og medium risikerer tvert imot en injurie-dom ved publisering.

Som blant andre Weinstein- og Arnault-historiene viser, vil metodisk og grundig journalistikk med god kildebredde være den eneste veien å gå for å fylle offerets rettstomme rom. Annen dokumentasjon enn den ene fortellingen vil være nødvendig.

For offeret vil den journalistiske prosessen være svært krevende. Ett eksempel er gjennomføringen av VVP 4.14, men også faktasjekk i den personlige sfæren og selve publiseringen kan bli en tung belastning.

Dette har for eksempel Giskes varslere fortalt om.

Hva betyr det å vise journalistisk hensyn i en slik situasjon?

Som Kildeutvalget og Svein Brurås har pekt på: Forholdet mellom kilde og journalist er som regel asymetrisk. Når journalisten møter en uerfaren kilde i en sårbar situasjon, er det journalisten som har kontrollen. Kilden er prisgitt journalisten. Grundig faktasjekk, god informasjon til offeret og ryddige avtaler om publisering er helt nødvendig. Hvis jobben som gjøres er faglig svak, vil belastningen ved publisering fort bli stor, ikke minst for offeret eller varsleren.

Tolga-saken og «Jannes historie» er to eksempler på historier der den samme typen journalistisk omsorg og omfattende kvalitetssjekk av kilder er nødvendig for å publisere på en god måte.

Offer-etikk er lite behandlet i Kilderapporten selv om det var nettopp svikt i behandlingen av et påstått offer som førte til opprettelsen av utvalget. Vi kan ikke se at utvalgets forslag eller diskusjonen rundt det bidrar til å klargjøre hovedutfordringene i disse krevende journalistiske situasjonene.

Etter DN's syn går ikke skillet i presse-etikken nødvendigvis ved rutinerne og urutinerne kilder. Også svært rutinerne kilder kan bli sårbare og usikre når saken er sensitiv og personlig.

Vi kan heller ikke se at det er hensiktsmessig å dele opp andre kilder i egne kategorier det skal sondres mellom i PFU. Sosiale medier, som kildeutvalget peker på spesielt, er ett eksempel på en kilde som kan ha preg av privat kommunikasjon. Private eposter, private meldinger og private bilder er andre eksempler på kilder der mediene må vise ekstra aktsomhet. Hva som er presse-etisk ryddig ved slik bruk hører etter vårt syn hjemme under kildediskusjoner knyttet til VVP 3.2.

Punkt VVP 3.9 i nåværende form var opprinnelig ment å beskytte mennesker som på grunn av rus, psykisk tilstand og mentale evner ikke var i stand til å forstå rekkevidden av egne uttalelser.

Metoo og andre viktige overgrepssaker har vist at journalister må være omtenkssomme og ryddige i sin omgang med kilder som er i en utsatt og sårbar situasjon. Det er både god metode og god etikk å undersøke en slik sak grundig. En annen viktig del av jobben er å sørge for å være tydelig om de presse-etiske rammene for den journalistiske jobbingen i kontakten med offeret, ikke bare retten til sitatsjekk slik utvalget foreslår.

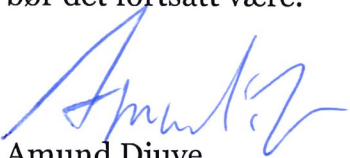
DN foreslår derfor en modernisering av dagens VVP 3.9 der det understrekes av journalisten bør vise særlig hensyn overfor personer som er utsatt for vold eller overgrep.

Avslutning

Kildeutvalgets rapport har ført til viktige diskusjoner om presse-etikk og sitatpraksis i norsk presse, også i DN.

Der det er uklart hvordan Vær Varsom-plakaten skal praktiseres eller om praksisen i stor grad spriker mellom redaksjoner, kan NP vurdere om det skal utformes en veileder. For eksempel kan det være nyttig å jobbe videre med hva som skal være god sitatpraksis.

Pressens selvdømmeordning har bred oppslutning og blir tatt på stort alvor i de fleste redaksjoner. Det er viktig at Vær Varsom-plakaten er overordnet og prinsipiell. En detaljering som gir utilsiktede begrensninger eller økt antall ikke-relevante diskusjoner bør unngås. De fleste nye forslagene til endring av Vær Varsom-plakaten bør derfor avvises. PFU setter rammer og skaper praksis gjennom sine uttalelser. Slik bør det fortsatt være.

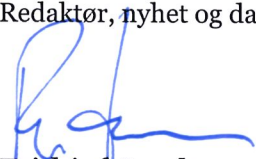
Amund Djuve
Sjefredaktør

Janne Johannessen
Redaktør, nyhet og dagsorden

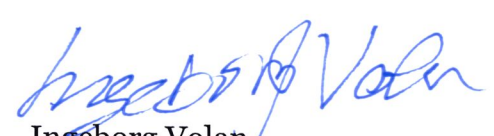
Live Fedog Thorsen
Redaktør, historiefortelling og livsstil

Frithjof Jacobsen
Politisk redaktør

Tinna Gudmundsdottir
Redaktør, målgruppe

Ingeborg Volan
Redaktør, publisering og visuell journalistikk

Gry Egenes
Redaktør, metode og etikk